

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-17-3>

Олексій ДЕЙКУН

аспірант катедри англійської філології і філософії мови, Київський національний лінгвістичний університет, вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, Україна, 03680

ORCID: 0000-0001-7363-4811

Бібліографічний опис статті: Дейкун, О. (2022). Моделі українського перекладу мовних засобів в англійськомовних новинних заголовках: позиція утримування уваги. *Актуальні питання іноземної філології*, 17, 20–24, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-17-3>

МОДЕЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ ЗАСОБІВ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ НОВИНИХ ЗАГОЛОВКАХ: ПОЗИЦІЯ УТРИМУВАННЯ УВАГИ

Мета розвідки – виокремити і обґрунтувати доцільність використання моделей перекладу мовних засобів у позиції утримування уваги на матеріялі українських тлумачень англійськомовних заголовків. Позиція утримування уваги, співвідносна з присудком або групою присудка, характеризує референт, названий на початку заголовка. Задля досягнення поставленої мети залучено методологію риторичного аналізу з особливою увагою до канону диспозиції, під час якого референційний зміст заголовка розподіляється по позиціях привернення, утримування та спрямовування уваги читачів. Метод контекстуального аналізу застосовано для виявлення специфіки функціонування мовних засобів, які заповнюють позиції утримування уваги заголовків оригіналу й перекладу.

У статті вперше виділено та схарактеризовано моделі перекладу мовних засобів у позиції утримування уваги заголовків BBC News. Виявлено, що мовні засоби з позиції утримування уваги англійськомовних заголовків передають українською за чотирма головними парадигматичними моделями: еквівалентною; специфікаційною; інтерпретаційною; граматицізованими, які охоплюють інфінітивні, термінальні, модальні, складносурядні та складнопірядні. Крім того, синтагматична модель поєднує два простіші різновиди: модальний і транзитивний.

За еквівалентної моделі перекладу мовні засоби в позиції утримування уваги оригіналу відтворюють з урахуванням ідентичності значення або форми і значення. Специфікаційні моделі перекладу уточнюють значення мовних засобів у позиції утримування уваги оригіналу завдяки розрізненню рівнів категоризації позначуваних референтів і конкретизації зображуваних подій. Інтерпретаційна модель залучає додаткові мовні засоби для розтлумачення українським читачам дій суб'єкта граматицізованою транзитивною конструкцією в позиції утримування уваги перекладу.

Ключові слова: риторика, диспозиція, новинний заголовок, позиція утримування уваги заголовка, моделі перекладу заголовків, конструкції.

Oleksii DEIKUN

Postgraduate Student, Department of English Philology and Language Philosophy, Kyiv National Linguistic University, 73, Velyka Vasylkivska Street, Kyiv, Ukraine, 03680

ORCID: 0000-0001-7363-4811

To cite this article: Deikun, O. (2022). Modeli ukrainskoho perekladu movnykh zasobiv v anhliiskomovnykh novynnykh zaholovkakh: pozytsiia utrymuvannia uvahy [Ukrainian Translation Patterns of Linguistic Means in English News Headlines: Attention-keeping Position]. *Current Issues of Foreign Philology*, 17, 20–24, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-17-3>

UKRAINIAN TRANSLATION PATTERNS OF LINGUISTIC MEANS IN ENGLISH NEWS HEADLINES: ATTENTION-KEEPING POSITION

The goal of the paper is to single out and substantiate the use of the translation patterns of the linguistic means in the attention-keeping positions drawing on the Ukrainian renderings of English headlines. The attention-keeping position related to a predicate or predicative group of the sentences underlying the headline characterizes an entity named in the headline's attention-attracting position. The goal is achieved by the application of the rhetorical analysis methodology with a special attention to the disposition canon, according to which the referential content of a headline is distributed

among the attention-attracting, attention-keeping and nudging positions. The method of contextual analysis is employed to reveal the specifics of the functioning of linguistic means that fill in the attention-keeping positions of the original and rendered headlines.

The novelty of the paper lies in singling out and defining the translation patterns of linguistic means in the attention-keeping positions of BBC News headlines. The paper reveals that the linguistic means in the attention-keeping position in the original are usually rendered according to four main patterns: equivalent; specifying; interpretive; grammaticalized with the latter subdivided into infinitival, terminal, modal, compound and subordinate, as well as syntagmatic entailing two simpler patterns: modal and transitive.

Due to the equivalent pattern, the linguistic means in the attention-keeping position of the original are rendered by meaning or interaction of form and meaning. Specification patterns elaborate on the content of the original attention-keeping position by indicating the categorization levels of referents and detailing the event description. The interpretive model takes advantage of additional linguistic means to illuminate to the Ukrainian readership the actions of the subject by a grammaticalized transitive construction in the target attention-keeping position.

Key words: rhetoric, disposition, headline, attention-keeping position of headline, translation patterns of headlines, constructions.

Актуальність проблеми. Сучасна медіялінгвістика спрямована на дослідження впливу на різнорідну читацьку аудиторію різножанрових текстів та їхніх перекладів (Benoui, 2020; Dordevic, 2019; Schäffner, 2018), серед яких на окрему увагу заслуговують заголовки текстів новин. Вони точно й лаконічно відтворюють зміст і цілі повідомлення (Imawa, 2019, с. 101–102), слугуючи за його резюме, привертаючи увагу аудиторії та відповідаючи її потребам (Potapenko, 2021, с. 5).

Вивчення способів впливу на аудиторію зумовлює звернення до античної риторики як мистецтва і науки про переконання (Ueding, 2009, с. 7). Риторичний аспект організації українських заголовків, перекладених з англійської мови, спирається на взаємодію риторичних канонів, що охоплюють *інвенцію* (вибір теми), *диспозицію* (лінеаризація змісту), *елокуцію* (мовне оформлення змісту) та *перформацію* (представлення) (Aristotle, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що більшість досліджень вивчають заголовки в аспекті синтаксису (Gherman, 2021, с. 65–69), функцій (Saburova et al, 2020), впливу на поведінку читачів через його зміст (Nagar, Diakoroulos et. al, 2022) за допомогою сенсаційних, утім оманливих статистичних даних (Mishra, Zhang, 2021, с. 1). Для захоплення уваги аудиторії та доладного наративу окремі дослідження зосереджуються на виокремленні принципів ефективного заголовка: його актуальності і здатності активувати емоції (Harris, 2015, с. 136–137), а також довжини, частоти і важливості для читачів мовних одиниць (Xie, Wang et. al, 2019). Вплив на фокусування уваги читачів також розглядають крізь призму автоматичної генерації заголовка (Xie,

Wang et. al, 2019) із розробленням моделі привернення уваги (*attention model*) (Liao, Meng et. al, 2020).

Водночас поза увагою більшості дослідників залишається питання розподілу уваги читачів. Під час опрацювання цього питання встановлено три позиції заголовків: *привернення*, яке захоплює увагу аудиторії, *утримання*, що фокусує її, та *спрямування*, котре підштовхує читачів до сприйняття новинного тексту повністю (Potapenko, 2021, с. 2). Такий підхід узгоджується з неориторичними поглядами на медіядискурс (Потапенко, 2021).

Мета дослідження – виокремити моделі перекладу одиниць у позиції утримання уваги на матеріялі англійськомовних заголовків BBC News (<https://www.bbc.com/news>) та їхніх перекладів на BBC News Україна (<https://www.bbc.com/ukrainian>) за 2021–2022 рр., дібраних методом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи, що на етапі диспозиції зміст заголовка розподіляється по трьох позиціях: привернення уваги, її утримання та спрямування до прочитання новинного тексту (Potapenko, 2021, с. 1–5), звернімося до позиції утримання уваги. Вона – друга в новинному заголовку і зосереджує увагу читачів мовними засобами, які корелюють із групою присудка та характеризують референт, позначений в позиції привернення уваги (Potapenko, 2021, с. 1–5), пор.: *Woman gives birth in Kyiv metro underpass – Жінка народила просто у переході київського метро* (BBC 13 May 2021). У розглянутій парі заголовків позицію привернення уваги заповнено еквівалентними одиницями *woman – жінка* в позиції підмета. Активність жінок позначено одиницями в позиціях утримання

уваги конструкцією *gives birth* та дієсловом *народила*, що є еквівалентними на рівні лексичного значення.

Конструкція – це будь-яке конвенціоналізоване поєднання форми та функції (Croft, 2022, с. 5; 17), або форми і значення (Hoffman, 2022, с. 4), що зберігається в ментальному лексиконі та довгостроковій пам'яті мовця і слугує для вираження змісту. Конструкції функціонують як одне ціле (Nordquist 2020), мають різні контекстні типи, обсяг і складність (Hilpert, 2021, с. 7), включаючи різнорівневі мовні засоби: від морфем, слів, ідіом аж до складних і абстрактних синтаксичних моделей (Goldberg, 2006: 5; 2009). Конструкції розглядають у двох перспективах: парадигматичній та синтагматичній (Potapenko, 2017, с. 172–180). Парадигматична перспектива стосується різних рівнів вираження значення, а синтагматика зосереджена на лінійній взаємодії конструкцій (Talavira, 2017, с. 102). Парадигматичні конструкції поділяють на три різновиди: *цільні* (item-based), що є незмінними за будь-яких ситуацій; *лексикалізовані* (lexicalized), що спираються на абстрактно-стабільні острови надійності; *граматикалізовані* (grammaticalized), котрі охоплюють конструкції руху, модальності, підрядних означальних та порівняльних речень (Tomasello, 2000, с. 62–63).

Моделі перекладу мовних засобів у позиціях утримування уваги заголовків оригіналу й перекладу поділяємо на *еквівалентну, специфікаційну, інтерпретаційну, граматикалізовані*, які охоплюють *інфінітивні, термінальні, модальні, складносурядні та складнопідрядні*, а також *синтагматичну*, котра поєднує два простіші різновиди: *модальний і транзитивний*.

Еквівалентна модель передбачає відтворення мовних засобів у позиції утримування уваги оригіналу за двома параметрами: *за значенням та взаємодією форми і значення*.

За значенням відтворюють ті заголовкові дієслова, що відрізняються за формою, але близькі за семантикою, пор.: *'Bondi Beast' serial rapist identified after almost 40 years* (BBC 22 Nov 2022) – «Звір з Бонді». *Серійного гвалтівника ідентифікували через 40 років* (BBC 23 Nov 2022).

У позиції утримання уваги оригіналу дієслово минулого часу *identified* перекладено еквівалентно за значенням одиниці українською мовою *ідентифікували*. Водночас з огляду на стилістичні особливості англійськомовного

заголовка в ньому вилучено допоміжне дієслово *was*, що позначає пасивний стан.

Форми і значення взаємодіють під час перекладу дієслів, що стоять в однакових часових формах та позначають ту саму дію, пор.: *Elon Musk denies he spoke to Putin about Ukraine war* – *Маск заперечує, що говорив із Путіним перед своїм скандальним «мирним планом»* (BBC 12 Oct 2022). Дієслова оригіналу й перекладу *denies* – *заперечує*, що стоять у формі теперішнього часу та позначають незгоду підприємця, відтворено еквівалентно.

Специфікаційні моделі уточнюють зміст позиції утримання уваги оригіналу двома способами: позначенням рівнів категоризації референтів і конкретизацією зображення подій.

Категоризаційна специфікація перекладу заголовків спирається на референти, співвідносні з трьома рівнями класифікації: базовим, що репрезентує об'єкт на рівні сенсомоторного сприйняття; субординатним, який вказує на вияви об'єкта; суперординатним, котрий позначає загальне поняття (Rosch, 1978, с. 28–40).

Специфікаційно-категоризаційна модель передбачає тлумачення присудка оригіналу, що характеризує референт на базовому рівні категоризації, лексикалізованими конструкціями, які зображають його на субординатному рівні, пор.: *Sydney school students injured after science experiment goes wrong* – *Вибуховий експеримент. Десять учнів отримали опіки, досліджуючи реакцію спирту на уроці* (BBC 21 Nov 2022). У розглянутих заголовках присудок оригіналу *injured* «поранено», що характеризує учнів на базовому рівні категоризації, витлумачено лексикалізованою конструкцією *отримали опіки*, котра конкретизує тип поранення на субординатному рівні.

Специфікаційно-конкретизаційна модель зображення подій передбачає модифікацію значення дієслова оригіналу з наслідків дії на її причину в перекладі, пор.: *Bear shot dead by 70-year-old hunter in France* (BBC 20 Nov 2021) – *Ведмедиця напала на 70-річного мисливця. Той її застрелив* (BBC 21 Nov 2021). Вищезгадана зміна послідовності події в позиціях утримування уваги заголовків зумовлює заміну конструкції *shot dead*, котра позначає наслідок дії, на власне її причину в тлумаченні *напала*.

Інтерпретаційна модель передбачає залучення мовних засобів для роз'яснення укра-

їнській аудиторії дій суб'єкта за допомогою граматикизованої транзитивної конструкції в позиції утримання уваги перекладу, пор.: *How Kremlin accounts **manipulate** Twitter – Як Кремль **маніпулює та поширює фейки** у Twitter* (BBC 19 Mar 2022). Дієслово з позиції утримування уваги оригіналу *manipulate* подано еквівалентно *маніпулює*, яке є ядром граматикизованої транзитивної конструкції *поширює фейки*, сповіщаючи українського читача про додаткове правопорушення росіян.

Граматикизовані моделі охоплюють конструкції, засновані на спільності форм та функцій низки конкретних структур на позначення руху, модальності, а також складних речень тощо (Tomasello, 2000, с. 62). Специфічними конструкціями заголовків є інфінітивні, термінальні, модальні, складносурядні та складнопідрядні.

За семантикою інфінітивну граматикизовану конструкцію, що в позиції утримання уваги оригіналу має значення майбутнього часу, перекладають еквівалентно, пор.: *Ukraine war: Russia **to keep key gas pipeline** to EU closed – Росія **триматиме газогін** до Європи **закритим** через «протікання»* (BBC 03 Sept 2022). У розглянутих вище заголовках позиції утримування уваги заповнено двома семантично еквівалентними конструкціями: інфінітивом *to keep key gas pipeline (closed)* та формою майбутнього часу *триматиме газогін (закритим)*.

Термінальну граматикизовану конструкцію відтворюють синонімічною в перекладі, пор.: *Hurricane Ian: Cuba **begins restoring power** after storm – Куба **повністю знеструмлена** через ураган* (BBC 28 Sept 2022). Термінальну граматикизовану конструкцію *begins restoring (power)* у формі активного стану теперішнього часу відтворено термінальною конструкцією у формі пасивного стану минулого часу *повністю знеструмлена* через затримку на переклад статті.

Модальна граматикизована конструкція складається з модального дієслова та інфінітива і може зберігатися або вилучатися в перекладі. Останній варіант представлено в такій парі заголовків, пор.: *Putin **can't escape fallout** from Russian retreat in Ukraine – Путін **не уникне наслідків** після відступу Росії з Херсона* (BBC 11 Nov 2022). Модальну граматикизовану конструкцію *can't escape fallout* з позиції утримання уваги оригіналу відтворено через вилучення сильної модальності, позначеної

в оригіналі дієсловом *can't*.

Складносурядні моделі представлені еквівалентним і калькованим варіантами.

Збереження одиниць в позиції утримання уваги відбувається за спрощеної позиції привернення, пор.: *War in Ukraine: 'My son hides bread, afraid **there won't be any food**' – «Мій син ховає хліб, боїться, що не буде їжі»*. *Історія після Маріуполя* (BBC 04 Apr 2022). Тематичний класифікатор *War in Ukraine*, яким заповнено первинну позицію привернення уваги заголовка оригіналу, вилучено в перекладі, тоді як позицію утримання уваги заповнено еквівалентними підрядними конструкціями *there won't be any food* і *боїться, що не буде їжі*.

Кальковану граматикизовану конструкцію в українському заголовку перекладають дослівно з оригіналу, пор.: *Death of Queen Elizabeth II: **The moment history stops*** (BBC 08 Sept 2022) – *Смерть Єлизавети II: **момент, коли історія зупиняється*** (BBC 11 Sept 2022). Темпоральний сполучник *moment* (Кобрин, 1986, с. 129) з оригіналу перекладається повнозначним іменником у взаємодії із темпоральним сполучником *when*.

Синтагматичну модель представлено змінами кількох конструкцій у перекладі, пор.: *Life on Mars? Australian rocks **may hold clues** for Nasa rover* (BBC 11 Nov 2022) – *Життя на Марсі? Про нього **можуть розповісти** скелі в Австралії* (BBC 12 Nov 2022). У наведеному прикладі еквівалентні модальні конструкції з дієсловами *may* і *можуть* взаємодіють із граматикизованою транзитивною конструкцією *hold clues* в оригіналі і дієсловом *розповісти* в перекладі відповідно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, позиція утримування уваги в заголовках слугує для вживання мовних засобів, що характеризують референт, названий на початку заголовка. Переклад мовних засобів, що заповнюють позиції утримування уваги заголовків в оригіналі та перекладі, дає підстави виокремити низку моделей: еквівалентну, специфікаційну, інтерпретаційну та низку граматикизованих моделей, які охоплюють інфінітивні, термінальні, модальні, складносурядні та складнопідрядні, а також синтагматичну, що поєднує дві простіші моделі.

Перспективи подальших досліджень полягають у виокремленні елокутивних моделей перекладу мовних засобів у позиції утримування уваги заголовків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Aristotle. *Poetics*. Nick Hern Books. 2020. 60 p. URL: <https://www.perlego.com/book/1421171/poetics-pdf> (дата звернення: 30.11.2022).
2. Croft, W. *Morphosyntax: Constructions of the World's Languages: Cambridge Textbooks in Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 340 p. DOI: doi:10.1017/9781316145289
3. Dordevic, J. P. Translation in Serbian media discourse: the discursive strategy of argumentation as an adaptation technique. *Perspectives*. 2019. 28(3). P. 454–468. DOI: <https://doi.org/10.1080/0907676x.2019.1595068>
4. Goldberg A. *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 280 с.
5. Goldberg A. The nature of generalization in language. *Cognitive Linguistics*. 2009. Vol. 20. № 1. С. 93–127.
6. Hagar N., Diakopoulos N., DeWilde B. Anticipating Attention: On the Predictability of News Headline Tests, *Digital Journalism*. 2022. 10:4. P. 647–668. DOI: 10.1080/21670811.2021.1984266
7. Harris G. K., Stevenson C., Joyner H. Taking an Attention-Grabbing “Headlines First!” Approach to Engage Students in a Lecture Setting. *Journal of Food Science Education*. 2015. 14(4). P. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.1111/1541-4329.12068>
8. Hilpert M. *Ten Lectures on Diachronic Construction Grammar*. Leiden, The Netherlands : Brill, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004446793>
9. Hoffmann T. *Construction Grammar (Cambridge Textbooks in Linguistics)*. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 336 p. DOI:10.1017/9781139004213
10. Iwama K. & Kano Y. Multiple News Headlines Generation using Page Metadata. *ACLWeb: Association for Computational Linguistics*, 2019. P. 101–105, DOI: <https://doi.org/10.18653/v1/W19-8612>
11. Liao Y., Meng K., Zhang J., Liu G. Unleashing the Potential of Attention Model for News Headline Generation. *International Joint Conference on Neural Networks (IJCNN)*, 2020. P. 1–8. DOI: 10.1109/IJCNN48605.2020.9207206.
12. Mishra R., Zhang, Sh., POSHAN: Cardinal POS Pattern Guided Attention for News Headline Incongruence. *In Proceedings of the 30th ACM International Conference on Information and Knowledge Management (CIKM '21)*, 2021. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1145/3459637.3482376>
13. Nordquist R. *Construction Grammar*. URL: <https://www.thoughtco.com/what-is-construction-grammar-1689794> (30.11.2022).
14. Oakley, T. *From Attention to Meaning: Explorations in Semiotics, Linguistics, and Rhetoric (new ed.)*. Pieterlen, Switzerland : Verlag Peter Lang, 2009. 268 p.
15. Potapenko S. Globalising and localising translation strategies from rhetorical perspective: Rendering English headlines into Ukrainian. *SHS Web of Conferences*. 105, 02001. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110502001>.
16. Rosch, E. Principles of categorization. In Allan Collins, Edward E. Smith (eds.). *Readings in Cognitive Science, a Perspective From Psychology and Artificial Intelligence*. Morgan Kaufmann Publishers. 1978. P. 312–322.
17. Saburova N., Fedorova C., Radnaeva L. (2020). Headline as a Means of Drawing Readers' Attention in Modern English-Language Entertainment Media. *Integrating Engineering Education and Humanities for Global Intercultural Perspectives*. Springer: Cham. 2020. Vol. 131. P. 1066–1072. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-47415-7_114
18. Schäffner C. Language, interpreting, and translation in the news media. In Malmkjær K., ed., *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics*. Abingdon and New York : Routledge, 2018. P. 327–341.
19. Talavira N. English orientating constructions denoting location: classification and article use. *Lingua Posnaniensis*. 2017. 59(2). P. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.1515/linpo-2017-0015>
20. Tomasello M. First steps toward a usage-based theory of language acquisition. *Cognitive Linguistics*. 2000. Vol. 11. № 1/2. P. 61–82.
21. Ueding G. *Moderne Rhetorik von der Aufklärung bis zur Gegenwart*. München: Beck, 2009. 135 p.
22. Xie J., Wang X., Wang X., Pang G., Qin X. An eye-tracking attention-based model for abstractive text headline. *Cognitive Systems Research*, 2019. 58, P. 253–264. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2019.07.003>